

RECENSIES

prijs te hoog is om deze zelf aan te schaffen, maar dat is een reden te meer waarom het boek in wetenschappelijke bibliotheken niet behoort te ontbreken.

W.R.H. Koops

'Van der Nyersen upwaert'. Een bundel opstellen over Limburgse geschiedenis aangeboden aan drs. M.K.J. Smeets bij zijn afscheid als rijksarchivaris in Limburg (Werken uitgegeven door het Limburgse Geschied- en Oudheidkundig Genootschap nr. 7; Maastricht: LGOG, 1981, 432 blz., f50,—).

De feestbundel die drs. M.K.J. Smeets in april 1981 bij zijn afscheid uit de rijksarchiefdienst kreeg aangeboden, draagt de titel 'Van der Nyersen upwaert', een aanduiding voor het voormalige Gelderse Overkwartier, ontleend aan een oorkonde uit 1328. Toch bevat de feestgave ook studies over Berg en Terblijt, Eijsden en Maastricht. De samenstellers van de bundel opstellen over het Maasdal hebben zich klaarblijkelijk niet strikt willen houden aan de geschiedkundige inhoud van de door hen gekozen boektitel. Het is daarom weinig zinvol als een recensent het wel zou doen.

Wat omvang, typografie en illustratieverzorging betreft mag het feestboek zich zeker meten met soortgenoten en ook inhoudelijk stelt de artikelenverzameling niet teleur. Het boek opent met een bijdrage van J.Th.H. de Win en J.H.M. Wieland die geheel gewijd is aan de scheidende Smeets. Een *curriculum vitae* over de periode 1931-1981, een (helaas) selectieve bibliografie van publikaties en een geschreven portret van Smeets als archivaris te Roermond en Maastricht, pogen ons een beeld te verschaffen van de persoon aan wie de hier te bespreken bundel is opgedragen. Daarna volgen 24 artikelen van vrienden en collegae, zo goed mogelijk chronologisch geordend naar de onderwerpen van de bijdragen.

De middeleeuwen zijn in de bundel Smeets onder andere vertegenwoordigd door bijdragen van H.H.E. Wouters, L. Augustus en W.J. Alberts. De eerste schetst uitvoerig de politieke betrekkingen tussen Maastricht en het prinsbisdom Luik in de dertiende en veertiende eeuw, waarbij de rivaliteit tussen Luik en Brabant en de verhoudingen soeverein - onderdaan centraal staan. L. Augustus bespreekt aan de hand van rentmeestersrekeningen uit het land van Rode (tweede helft veertiende eeuw, begin vijftiende eeuw) de tolleren verbonden met het gebied van 's-Hertogenrade. W.J. Alberts haalt in zijn bijdrage de meest interessante posten uit de Venlose stadsrekeningen over de periode 1449/1450-1457/1458 naar voren. Helaas zijn deze rekeningen, hoewel reeds geruime tijd in bewerking, nog steeds niet uitgegeven.

Dit huldeblijk telt een drietal meer kunsthistorisch gerichte bijdragen. A.J.J. Mekking bericht over de herontdekking te München van het laatmiddeleeuwse Christusschilderij dat zo'n 170 jaar geleden uit de schatkamer van de Maastrichtse St. Servaaskerk verdween. Hij schetst de lotgevallen van het paneel, bespreekt de toeschrijving aan Jan van Eyck en schenkt aandacht aan de aard van de voorstelling en aan de functie van het schilderij als devotievoorwerp. Mevrouw W.E.S.L. Keyser-Schuurman, die haar sporen reeds verdiende in het kader van de tentoonstelling over Maastrichts zilver welke enige jaren geleden werd georganiseerd, wijdt een studie aan de zilversmid Gerardus Wery (1662-1718). In een klein artikel van W.Th.M. Hendriks komt de restauratie van de Venlose hoofdkerk St. Martinus door dr. P.J.H. Cuijpers in de jaren 1872-1882 ter sprake.

Van kerkhistorische aard zijn de bijdragen van A.J. Munsters, S. Tagage, A.H. Jennkens en W.A.J. Munier. Munsters poogt een overzicht te geven van de tegenstellingen en

onenigheden tussen het burgerlijk en kerkelijk gezag in dat deel van het oude Luikse bisdom dat sinds de vijftiende eeuw tot het hertogdom Gulik behoorde. Zijn aandacht gaat vooral uit naar de landdekenaten Susteren en Wassenberg. Tagage analyseert de vier hervormingsvisitaties van het St. Servaaskapittel te Maastricht (1556, 1557, 1559 en 1608), die zijns inziens de weg gebaad hebben voor het welslagen van de contrareformatie in de huidige Limburgse hoofdstad. Jenniskens houdt zich ook met religieuze problemen bezig, doch deze zijn van geheel andere aard. Hij poogt nader licht te werpen op de invoering van de gereformeerde religie in het Gelders Overkwartier gedurende de jaren 1632-1633. De steden Venlo, Roermond en Straelen staan in het betoog centraal. Het is interessant de ontwikkelingen in deze plaatsen, die in 1632 onder Staats bewind kwamen, waar te nemen, te meer daar de Staten-Generaal de bevolking aan de vooravond van de Maasveldtocht van Frederik Hendrik had beloofd 'de publijcke exercitie van de Roomsche catholijcke Religie' te zullen waarborgen indien men zich bij de opstand tegen Spanje zou aansluiten. Munier vestigt onze aandacht op een tiental banden in de bibliotheek van het Limburgse Rijksarchief, bevattende herderlijke brieven uit de periode 1801-1880, merendeels verzameld door pastoors van de Noordlimburgse parochie Meerlo. Munier benadrukt het unieke karakter van deze collectie en pleit voor een intensieve bestudering van de brieven, zoals die reeds in België plaatsvindt.

Verscheidene artikelen in de Smeets-bundel houden zich met niet-kerkelijke onderwerpen uit de nieuwe tijd bezig. De onafzetbaarheid van de stadsmagistraten van Venlo en Roermond en de uit dit privilege voortvloeiende problemen in de periode 1637-1653 komen ter sprake in een studie van P.A.W. Dingemans. Gegevens over Maastrichtse lakennijverheid en Eijdsense koperfabricage zijn te vinden in de bijdragen van respectievelijk J.G. J. Koreman en J.H.M.M. van Hall. Met afbraak van vestingwerken en -gebouwen houden J. Henkes en Th.J. van Rensch zich bezig, respectievelijk te Weert en te Wijk bij Maastricht. Ofschoon reeds velen voor hem zich hebben beziggehouden met de oostelijke rijksgrens van de Nederlandse provincie Limburg na de Franse tijd, komt G.H.A. Venner op deze problematiek terug. Hij beschikt nu over Pruisische archiefbescheiden, die nog weinig aandacht hebben gekregen van Limburgse historici. J.H.M. Wieland stipt enkele problemen aan die zich voordeden toen koning Willem II in 1841 een bezoek bracht aan de provincie Limburg. De artikelen van J.C.G.M. Jansen ('Economische en sociale gevolgen van de val van Maastricht in 1579'), P.J.H. Ubachs ('Rijngraaf Frederik Magnus van Salm, gouverneur van Maastricht'), J.A.K. Haas ('De conferentie van Aken in 1663. Mijlpaal in de verbrokkeling van de landen van Overmaas') en J.F.R. Philips ('Het geneeskundig staatstoezicht in Limburg 1865-1890') zijn te beschouwen als uitvloeisels of nevenprodukten van het onderzoek, waarmee deze historici zich ook reeds in hun proefschrift hebben beziggehouden. Ze zijn gefundeerd op gedegen onderzoek, maar dat is hun auteurs inmiddels wel toevertrouwd.

Een interessante bijdrage over de negentiende-eeuwse geschiedenis van het Maasdal is de studie van J. Grauwels aangaande de emigratie van Limburgers naar België in de periode 1839-1856. Over dit onderzoek waren wij in 1974 reeds onderricht door W.J. Alberts¹, maar helaas bleef het bij die ene vermelding. Eerst nu wordt het materiaal gepubliceerd waarnaar vele Limburgse historici reikhalzend hebben uitgezien. Het is te hopen dat Grau-

1. W.J. Alberts, *Geschiedenis van de beide Limburgen...* (Maaslandse Monografieën, XV en XVII, 2 dln., Assen, 1972-1974) II, 186.

RECENSIES

wels' bijdrage impulsen zal geven de emigratiebewegingen in Limburg nader onder de loep te nemen.

In twee belangwekkende artikelen, die de afscheidsbundel voor Smeets besluiten, komen de Limburgse historici en rijksarchivarissen Joseph Habets (1829-1893) en Guillaume Goossens (1869-1933) aan bod. J.T.J. Jamar belicht de archeologische belangstelling van beide vorsers en geeft lijsten uit van hun publikaties op dit terrein. A.H.H. Houben geeft in zijn bijdrage, die in eerste instantie geschreven is voor een bundel over de gemeente Berg en Terblijt², een evaluatie van leven en werken van beide geschiedkundigen. De artikelen van Jamar en Houben zijn ware aanwinsten voor de Limburgse historiografie.

Het boek *Van der Nyersen upwaert* heeft niet alleen een fraai jasje, maar ook een verantwoorde en rijk gevarieerde inhoud. Het boek mag als een goed produkt van het hedendaagse historische onderzoek in Limburg worden beschouwd. De geïnteresseerde in de geschiedenis van het Maasdal zal er veel in kunnen vinden. Misschien zou hij zijn historische vruchten gemakkelijker kunnen oogsten als de opstellen toegankelijk zouden zijn gemaakt door een register.

A.J. Geurts

M. Donkersloot-de Vrij, *Topografische kaarten van Nederland vóór 1750. Handgetekende en gedrukte kaarten, aanwezig in de Nederlandse rijksarchieven* (Groningen: Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis, 1981, 223 blz., f155,—).

Doel van deze dissertatie is de topografische kaarten van Nederland uit de periode vóór 1750 beter toegankelijk te maken. Sinds de kaart in het laatst van de vijftiende eeuw bij ons als informatiedrager zijn intrede gedaan heeft, is het aantal karteringen van grotere en kleinere delen van het land enorm toegenomen. Het gevolg daarvan is dat wij nu over een overstelpende hoeveelheid kaarten beschikken. Alleen al de rijksarchieven bezitten te samen naar schatting meer dan 185.000 stuks.

Nu is daarvan lang niet alles oud materiaal, maar toch is het aantal kaarten dat van vóór 1750 dateert aanzienlijk. Terecht heeft de auteur zich met betrekking tot de omvang van het te bewerken materiaal beperkingen opgelegd. In haar inleiding schrijft zij dat zij voornamelijk kaarten uit de rijksarchieven bij het onderzoek betrokken heeft. Toch telde ik naast de Nederlandse rijksarchieven nog 78 instellingen met in totaal 423 kaarten of kaartboeken die door haar in het boek behandeld worden. Daaronder bevindt zich ook een zo exotische kaartenbewaarplaats als de kantine van de voetbalclub Ajax te Amsterdam. Is Cruyff indertijd soms zijn geld in oude kaarten gaan beleggen?

Typologisch specifieke groepen als stadsplattegronden en zeekaarten heeft zij buiten beschouwing gelaten. Van elkaar afgeleide, gedrukte atlaskaarten die als losse bladen in de verzamelingen terechtgekomen waren, zijn eveneens buiten het onderzoek gehouden. Dat laatste is jammer voor verzamelaars. Wie een oude kaart wil identificeren die hij ergens bij een antiquair opgeduikeld heeft, zal in dit boek vaak bot vangen.

Criterium voor opname in deze studie is geweest dat de kaarten naar het oordeel van de

2. Het artikel verscheen eerst onder de titel 'Berg en Terblijt als bakermat van Limburgse geschiedschrijvers' in de feestbundel M.K.J. Smeets en daarna pas als hoofdstuk X 'De rijksarchivarissen Habets en Goossens' in: V.Th.J. Claessens, A.H.H. Houben en H.L. Raeven, *Berg en Terblijt. Van twee heerlijkheden naar een gemeente* (Valkenburg aan de Geul, 1981) 186-235.